

Žene i zavisnost–kako do oporavka?

Dr sci. med Diana Raketić
Specijalna bolnica za bolesti zavisnosti
Beograd,2021.

Uvod

- Većina saznanja o zloupotrebi i zavisnosti od psihohemikalnih supstanci (PAS) potiče iz studija u koje su uključeni zavisnici muškog pola.
- Rezultati epidemioloških studija dosledno potvrđuju da je alkoholna i opijatska zavisnost prevalentnija kod muškaraca nego kod žena i da je **tri do pet puta manja kod žena**)-takođe ukazuju da M imaju više prilika da dodju u kontakt sa PAS, ali ako već postoji prilika i M i Ž pokazuju istu verovatnoću za prihvatanjem PAS (NIDA, 2016).
- Sve do kraja 20 veka razlika među polovima je bila ignorisana.
- U poslednje vreme dolazi do značajnog porasta interesovanja u biomedicinskim i socijalnim aspektima zavisnosti kod žena (Zweben, 2014).

Uvod

- Mnoga istraživanja pokazuju da žene brže razvijaju zavisnost čak i pri konzumiranju manjih količina PAS, kao i da se posledice razvijaju brže i razornije su.
- Najdogvorniji su steroidni hormon, posebno estrogen (NIAAA,2010)
- Najčešće traže pomoć radi uspostavljene zavisnosti od alkohola, benzodiazepina i opijata u koju ulaze kroz zloupotrebu kanabinoida, anksiolitika i alkohola.
- Visoke adiktivne potencijale imaju one PAS koje efikasno regulišu nezadovoljstvo, otklanjajući fizičku bol, neraspoloženje i napetost. Opijati (heroin) stvaraju zavisnost za nekoliko nedelja, sedativi za nekoliko meseci, a alkohol za par godina.

Istorijski osvrt

- Iсторијски записи говоре да од давнина жене користе алкохол и да су често због тога осуђиване.
- Мада, према једном верovanju, женска бољанства подарила су алкохол као напитак човечанству
- 1780. год. др. Benjamin Rush отац америчке психијатрије изразио је своју забринутост због прекомерног конзумирања алкохола и код жене и код мушкарца. Хронично пижанство сагледала је као “**“bolest volje”** (O'Dwyr, 1993.), ставише према White-у (1998) Rush је предвидео **теорију самомедикације**, сматрајући да су жене прекомерно конзумирале јестока алкохолна пића као би олакшале менструалне тегобе

Istorijski osvrt

- Dokumenti o istoriji adikcije od opijata kod žena potiču s početka 19 veka. Teško je zamisliti da su u 19 veku žene bile prevalentnije među zavisnicima i da je prototip opioidnog zavisnika bila žena, a da je upotreba opijata bila manje proskribovana od upotrebe alkohola.
- Opijati su korišćeni u neograničenom broju indikacija, od ginekoloških do psihološko-psihijatrijskih, koristile su ih žene iz svih slojeva društva. Lekari prepisuju Laudanum (opijum u tečnom stanju rastvoren u alkoholu). Žene su žrtve dobronomernih pristupa u tretmanu.
- Prototip žene tj. gospodje izmučene opijatskom adikcijom najbliže odslikava gospođa Dubose u noveli Harperove “Kako ubiti pticu rugalicu”, kao i gospođa Mary Tyrone u “Dugom putovanju u noć”

Istorijski osvrt

- Krajem 19 stoljeća široko rasprostranjeno konzumiranje supstanci i štetnost efekta droga bivaju širom prepoznate - **1914. god.** donosi **Harisonov akt** - represivne mere prema uživaocima i lekarima koji su prepisivali ova sredstva.
- Početkom 20 veka dolazi do značajnog pada konzumiranja opijata medju ženama.
- Umesto zaboravljenih sirupa sa opijumom i tonika sa kokainom postaju popularni barbiturati, benzodiazepini koji i danas spadaju u najpropisivanije lekove Uz to postala je popularna upotreba marihuane, hašiša, amfetamina kao stimulusa i supresora apetita
- Do kraja 60-tih oko dve trećine sedativa kao i više od četri petine stimulansa su prepisivani žena
- A danas? skoro 22 miliona kutija sedativa je izdato prošle godine u našoj zemlji, ilegalno tržište –nema čega nema.

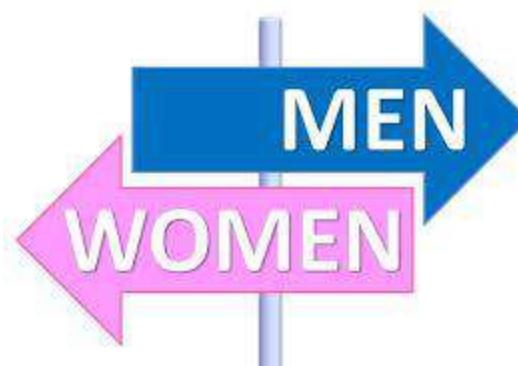
Specifičnosti zavisnosti kod žena

Faktori rizika

- **Seksualno zlostavljanje** u detinjstvu ili adolescenciji

Studije žena koje dolaze na tretman zbog zavisnosti od PAS otkrivaju kod 60-90 % žena daje podatke o seksualnim traumama ili nasilju, (i u velikom procentu nasilje se dešava pre jedanaste godine života i ugavnom se ponavlja) u poredjenu kod 30% žena koje nisu zavisnici.

- **Emocionalna zlostavljanje** u detinjstvu i adolescenciji, koje se definiše se kao činjenje i nečinjenje roditelja, staratelje kao šta je odbacivanje, vredjanje, izolacija, terorisanje, verbalno napadanje,...najteže ga utvrditi - ima kumulativni efekat,

Faktori rizika

- Ponašanja koja razvijaju obojena su doživljajem bezvrednosti, nepoverenja, odbačenosti i neadekvatnosti,... teško ostvaruju zadovoljavajuće odnose, a još teže prekidaju nezadovoljavajuće odnose
- **Roditeljska istorija zloupotrebe alkohola ili droga**
(više od 80% žena koje zloupotrebjavaju droge imale su bar jednog roditelja zavisnika od alkohola ili droga).
- U zloupotrebu PAS ih je uveo blizak član porodice ili seksualni partner koji je bio zavisnik, kao i to da akutelni partner koristi ilegalne droge Kao što je nasilje u porodici češće, tako je i **partnersko nasilje** češće kod žena zavisnica.

Komorbiditet

- ▶ Stepen komorbiditeta kod žena zavisnih od droga - 20% veći nego kod muškaraca (Hernandez-Avila, 2004)
- ▶ >65% žena koje zloupotrebljavaju PAS ili su zavisne imaju komorbidni psihijatrijski poremećaj (Kaplan, 2007).
- ▶ oko 30 do 40% žena zavisnih od PAS tokom života ispoljavaju kriterijum za VDP. Verovatnoća da će žene koje zloupotrebljavaju supstance završiti letalno kao posledica suicida je **20 x veća** nego u opštoj populaciji. Faktori koji su udruženi sa suicidom kod zavisnica su postojanje velikog depresivnog poremećaja, nedovoljnog psihosocijalnog suporta, nezaposlenost i usmaljenost (Zilberman, 2003)
- ▶ kada je u pitanju *depresivnost*, brojna istraživanja ukazuju na kompleksan, umrežen odnos ove forme afektivne disregulacije i poremećaja vezanih za upotrebu supstanici, i to posebno kada je u pitanju odnos depresivnosti i alkoholizma kod žena (Brown & Stewart, 2008; Harrell et al., 2009).

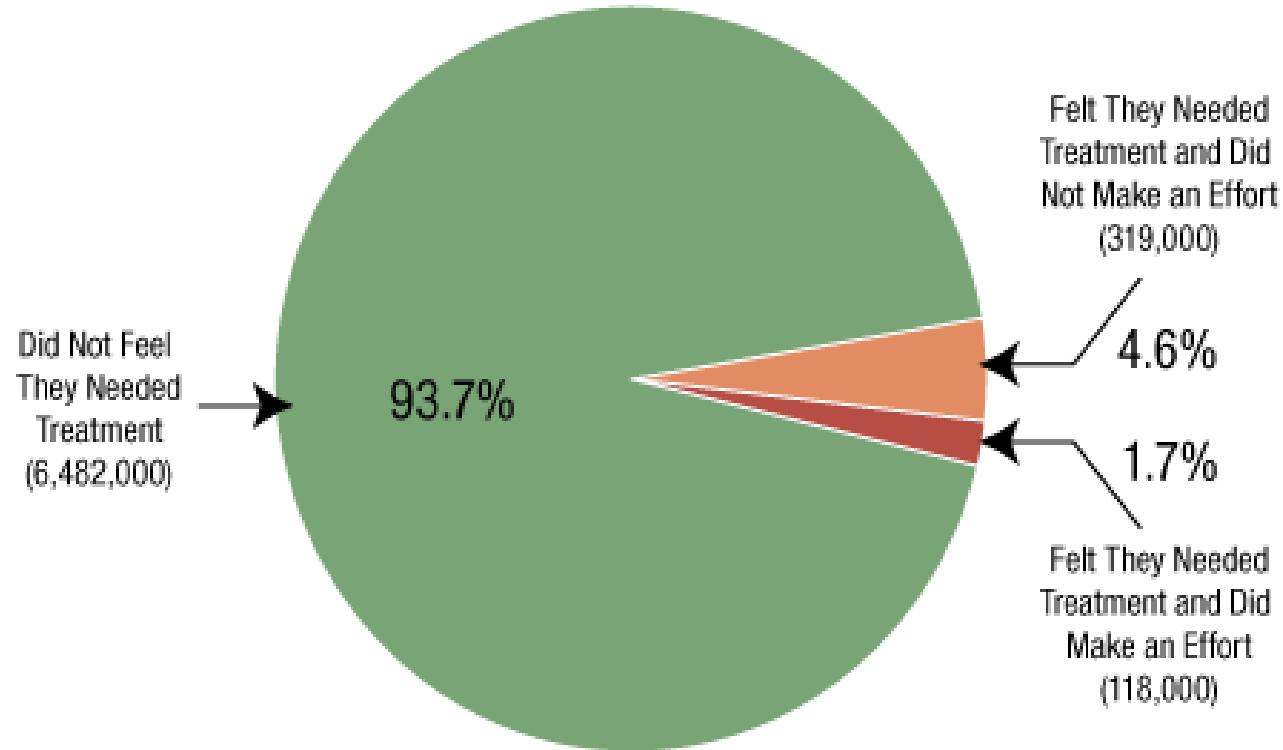
Komorbiditet

- ▶ PL: narcistički, disocijalni (češći kod muškaraca) i emocionalno nestabilni poremećaj ličnosti (češći kod žena), (Trull et al., 2000, Weijers et al., 2003). Još je Kernberg video adikciju kao varijantu graničnog poremećaja ličnosti za koju su karakteristične ambivalencija i ozbiljno oštećenje interpersonalnih relacija (Rutherford, 1996)
- ▶ Impulsivnost- značajno doprinosi vulnerabilnosti na nastanak poremećaja vezanih za upotrebu supstanci (Perry & Carroll, 2008; Verdejo-García et al., 2008). Impulsivno ponašanje kreira visok rizik za zloupotrebu supstanci, ali isto tako ono može biti i posledica zloupotrebe supstanci
- ▶ u odnosu na nedepresivne subjekte, osobe sa velikom depresijom imaju 3x, a osobe sa manjom 6x veći rizik da razviju SUD (Lukassen and Beaudet, 2005; Levin and Hennessy, 2004);
- ▶ zavisnost od alkohola i PAS u adolescenciji – snažan prediktor sekundarnog AP (Brook et al., 2002; Grunbaum et al., 2006; Martins et al., 2009) posebno u mladom odrasлом добу (Rohde et al., 2001; Brook et al., 2002) sa, u proseku, 11 godina od uspostavljanja BZ do manifestacija AP (Messer et al., 2017);

Šta kažu istraživanja za vreme COVID-19 epidemije?

- ▶ Povećano konzumiranje alkohola i promenjen obrazac konzumiranje alkohola kako među muškarcima tako i kod žena za vreme lockdown-a. (Barbosa, J Addict Med. 2020)
- ▶ Značajan porast nasilja prema ženama za vreme lockdown-a, psihološko zlostavljanje je bilo najčešća vrsta nasilja. Žene koje su imale iskustvo zlostavljanje pre lockdown-a bile su u povećanom raziku od nasilja tokom lockdown-a. (Sediri et all. Arch Womens Ment Health. 2020)
- ▶ Veća upotreba supstanci kod trudnice tokom pandemije posebno kod onih sa simptomima depresije, straha,...stresa. (Smith et al. J Reprod Infant Psychol. 2021)
- ▶ Veći procenat onih koje su počele ili povećale konzumiranje supstanci kako bi se nosile sa stresom vezanim za COVID-19.(Czeisler et al., 2020)
- ▶ PTSD-pandemijom uslovljen poremećaj + povećano konzumiranje raznih PAS po politoksikomanskom obrazcu posle prvog talasa. (Currie, Addict Behav Rep 2021)
- ▶ Adolescentkinje i upotreba alkohol- sve veća zabrinutost tokom pandemije (Smith et al. J Addict Nurs

Disparities: Women and Treatment Needs

Source: NSDUH 2018

Lečenje

- Na žalost, mnogi svetski podaci govore da veliki broj žena koje zloupotebljavaju ili su zavisne od PAS ostaje **van domašaja stručne pomoći**.
- I ono malo što se odluči potražiti stručnu pomoć nailazi na niz problema: gde ići, retke su klinike koje imaju posebne programe za žene, strah od gubitka starateljstva nad decom, često su u zavisničkim partnerskim relacijama, bez dovoljnog socijalnog i ekonomskog suporta.
- Što se tiče samog tretmana idealno bi bilo da bude podešen prema potrebama i mogućnostima svake žene pojedinačno uz uvažavanje ne samo njenih psihobioloških, već i sociokulturoloških specifičnosti, naravno uzeti u obzir sve navedeno, a tiče se specifičnosti u nastaku i održavanju bolesti.

Lečenje-šta nudimo?

- ▶ Medicinska detoksikacija, psihosocijalni tretman, kratkoročne intervencije (motivaciono intervjuisanje, individualno psihosocijalno savetovanje, individualna i grupna psihoterapija) i dugoročne rehabilitacione grupe i porodičnu terapiju, medicinski asistirano lečenje (sa agonstima i antagonistim).
- Supstitucija u trudnoći - Th protokol **supstitucionog tretmana metadonom** - najšire primenjivani protokol za ovu ciljnu grupu. MMT kombinovan sa adekvatnom perinatalnom zaštitom smanjuje obstretičke i fetalne komplikacije – MT štiti fetus od naglih skokova opijata u krvi i čestih AS kod trudnica koje nisu u terapiji.
- ▶ Lečenje se finansira sredstvima Republičkog Fonda za zdravstveno osiguranje.
- ▶ Na primarnom nivou zdravstvene zaštite, lečenje je moguće u domovima zdravlja i uglavnom pokriva savetovanje. Klijenti se upućuju na sekundarni i tercijarni nivo zdravstvene zaštite na dalje lečenje.

Lečenje i rehabilitacija

- ▶ Na sekundarnom nivou, u lečenju učestvuju psihijatri u opštim bolnicama, dok je specijalizovano lečenje zavisnosti od droga (tercijarni nivo) dostupno u Beogradu, Novom Sadu, Kragujevcu i Nišu. To su referentni centri za implementaciju i superviziju zdravstvene zaštite i razvoj metodologije za prevenciju zloupotrebe droga, lečenje i rehabilitaciju.
- ▶ Stacionarno lečenje se sprovodi i u šest terapeutskih zajednica (jedna od njih je za žene) od strane Srpske pravoslavne crkve, koje su u prethodnim godinama imale oko 200 klijenata godišnje.
- ▶ U Srbiji, zatvorske jedinice za lečenje obezbeđuju lečenje osobama lišenim slobode u saradnji sa regionalnim zdravstvenim ustanovama, dok je specijalizovano lečenje dostupno samo u Specijalnoj zatvorskoj bolnici u Beogradu.

Odgovor države i društva

- ▶ Nacionalna strategija za borbu protiv droga 2014-2021, II Akcioni plan 2018-2021.
- ▶ Osnovana **Komisija za psihoaktivne kontrolisane supstance RS** - donosi stručna mišljenja u oblasti droga.
- ▶ 2014. g. osnovana **Kancelarija za borbu protiv droga** - odgovorna za koordinaciju rada nadležnih službi, učestvuje u pripremi strategija i zakona, prati implementacije projekata u oblasti droga, analizira situaciju u oblasti droga, uspostavlja međunarodnu saradnju, priprema godišnje izveštaje za međunarodne organizacije i implementira Strategiju za suzbijanje droga za period 2014-2021. g.
- ▶ **Centar za monitoring droga i zavisnosti od droga** 2015.g. je uspostavljen kao deo Ministarstva zdravlja i glavna je tačka kontakta za EMCDDA (Nacionalna kontakt tačka) - prikuplja i analizira podatke o pet ključnih epidemioloških indikatora, kao i o novim psihoaktivnim supstancama (NPS) preko **Sistema ranog upozoravanja o NPS**.
- ▶ **Republička stručna komisija za prevenciju i kontrolu bolesti zavisnosti** Ministarstva zdravlja
- ▶ **Regionalni centri za bolesti zavisnosti** (Bg, NS, Kg, Niš) od 2013.g.
- ▶ **Mreža zdravstvenih institucija** sa programima za lečenje zavisnika na sva tri nivoa zdravstvene zaštite.
- ▶ **Privatne ordinacije i bolnice**
- ▶ **Terapijske komune i druga udruženja civilnog sektora za resocijalizaciju**

Kako do oporavka?

- **Teško?**
- Sve vanredne situacije kao i ova poslednja sa pandemijom ukazuje na vrlo osjetljiv kako zdravstveni sistem tako i socijani sistem gde su mnogi zavisnici koji nisu bili od ranije uključeni u zdravstveni sistem uglavnom bili prepušteni sami sebi, posebno prvih meseci pandemije.
- Neophodna je stalna, uporna, kontinuirana integracija svih resursa društva koji se bave ovako osjetljivom populacijom.
- Kontinuiran rad na motivacija da se osjetljive i specifične grupe zavisnika kao što su žene, osnaže da traže stručnu pomoć.
- Nedostaje dovoljno kapaciteta, ma šta se pod tim sve podrazumevalo, nekada i dobra volja, da se uspostavi i održi čvrsta karika od lečenja do rehabilitacije. (često smo svedoci da se zavisnici posle lečenja u zdravstvenom sistemu, ako nisu uključeni u neki od programa, lako i brzo vraćaju starim obrazcima ponašanja).
- **Razvoj rodno specifičnih programa - koliko smo daleko od ovog cilja?**
- Voditi računa o specifičnostima pojedinih grupa zavisnica.

Zaključak

- Zavisnost od opijata i drugih supstanci kod žena je tesno povezana sa njihovom zavisnošću od muškaraca tj. značajnih drugih uključujući i njihove terapeute.
- Ipak, žene nisu samo bespomoćne žrtve, one imaju moć koju mogu upotrebiti protiv sebe, da razore sebe tako i da pomognu sebi. Naš je posao kao terapeuta da im pomognemo da dođu u kontakt sa ovom moći i da je upotrebe u cilju postizanja sopstvene dobrobiti
- Važno je imati na umu da žene koje zloupotrebljavaju ili su zavisne od PAS imaju **problem manjka samopoštovanja....i bez nas.**

HVALA NA PAŽNJI!